

De sibiriska urfolkens livsvillkor

Olja, gas och skogsavverkning hotar miljön och rennäringen

[Sibirien: nentser] Vattnet i floderna Ob och Irtysh i Khanty-Mansidistriktet i centrala Sibirien förenas av oljeläckor under jord orsakade av den växande oljeindustrin. Både djur och människor som lever i området blir sjuka.

Norr därom, på Jamalhalvön, har exploateringen av en av världens största gasfyndigheter påbörjats. De renskötande nentserna försöker, med viss framgång, anpassa sig till utvecklingen.

Det har forskats och forskas på Sibirien i en utsträckning som vi i Sverige inte verkar medvetna om. I Halle finns The Siberia Project Group vid Max Planck-institutet. En av dess grundare, Florian Stammler, är numera forskare vid The Arctic Centre på universitetet i Rovaniemi. Han har nyligen givit ut en 370 sidor tjock avhandling om nentserna och deras kamp för överlevnad: Reindeer Nomads Meet the Market. Culture, Property and Globalisation at the 'End of the Land'.

Rennäringen i Sibirien genomgick en stor och ödesdigert omorganisering i samband med sovjetkommunismens genomförande. För att senare, när Sovjet avvecklades, kastas ut i kylan. Trots svårigheter att återupprätta gamla traditionella system för nomadiserande renskötsel har nentserna, som på Jamalhalvön uppgår till 21000, lyckats så pass bra att Stammler, som ingående och under långa perioder följt utvecklingen, anser att de kan se framtiden an med optimism. Nentserna har en stark självkänsla och anpassar sig till de nya förhållandena. De försöker samarbeta med de inflyttade ryska olje- och gasarbetarna istället för att gå i konflikt med dem. Något som annars kunde vara förstäligt med tanke på vilka ingrepp som görs i renarnas betesområden i samband med gas- och oljeutvinningen. I andra områden är konflikterna

större och de som drar det kortaste strået är nästan alltid ursprungsfolksgrupperna vare sig de lever på renskötsel eller som jägare, fiskare och samlare.

Distriktet Yamal Nenets Autonoma Okrug är också det enda område där rendriften inte gått tillbaka. Nentserna, som uppgår till 35 000 personer, är Rysslands största ursprungsfolk. Men även de har problem. De krympta betesområdena blir överbetade och antalet renar måste minskas. Olje- och gasföretagens verksamheter utgör också ett stort hot, liksom klimatförändringen.

Boken innehåller utöver en grundlig genomgång av nentsernas situation på Jamalhalvön även en översikt av hela rennäringens nuvarande situation och möjligheter i Ryssland. Det verkligt intressanta i denna innehållsrika rapport är skildringen av hur man på Jamalhalvön lyckats förena traditionell byteshandel med modern marknadsekonomi.

Boken har tre huvudteman: Ett är att renskötsel i det arktiska området glömts bort i litteraturen om nomadism. Ett andra huvudtema är ägande av land inom rennäringen, alltså landrättigheter. Och det tredje och kanske viktigaste temat är det ovan nämnda om hur nentserna under postkommunismen lyckats ta till sig marknadsekonomiskt tänkande och därför klarat sig bättre än andra renskötande folkgrupper. Men boken innehåller mycket mer om hur komplicerade problemen är för dessa folk som försöker bevara sin kultur och klara sin försörjning.

För några år sedan utkom boken "Tundraens och tajgaens folk", redigerad av Claus Oreskov och utgiven av INFONOR. Det är en framställning av de ryska ursprungsfolkens situation i dag. Nio miljöekologer och kulturantropologer från Finland, Estland, Ryssland och Tyskland behandlar nomadism, miljöförstöring, demografiska processer, folklore, mytologi och etnisk identitet.

Alla är specialister inom sina ämnen och flera av dem har gjort grundliga fältarbeten till exempel bland inuiter, samer, nentser, evener, mongoler, nanajer, ultjer och sibiriska shamaner. Från Kola-halvön i väst till Kamtjatka i öst lever en mängd folkgrupper, som är beroende av renskötsel och jakt. Förutom olje- och gasindustrin och miljöförstöringen är skogsavverkning ett växande hot. (Se notis om försäljning av skog till Kina i detta nummer).

Som introduktion till den vidsträckta värld, som den arktiska tundran med sina olika folkgrupper utgör, är den utmärkt. Den överbryggar det stora avståndet. De relativt korta artiklarna väcker lust att få veta mer och att följa utvecklingen.

Vill man så berika sitt vetande med de uthålliga nentsernas dramatiska historia från och med den tid då de var grannar med bland annat samerna och ända fram till den ryska ursprungsfolkslagen av den 30 april 1999, så kan man läsa Öyvind Ravnas fantastiska skildring av ett av Sibiens största och starkaste urfolk: "Kampen om tundraen" Nentserna och deras historie. Man får följa deras kamp mot först tsar-Ryssland och senare mot sovjetmyndigheterna. Den ger också en inblick i deras kultur, religion och samhällsform.

Birgitta Pihl
Ordf. Fjärde Världen

Se vidare böckerna:

Stammler, Florian: "Reindeer Nomads Meet the Market" Culture, Property and Globalisation at the 'End of Land' LIT Verlag Berlin 2005

Oreskov, Claus, red.: "Tundraens og tajgaens folk" En antropologisk, religionssociologisk, folkloristisk og Biologisk fremstilling af de russiske urfolks situation I dag. INFONOR 2002

Ravna, Öyvind: "Kampen om tundraen" Nentserne og deres historie. Sámi Instituhtta. Diedut nr 4/2002